مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد.

پوهندوی آصف بهاند

۲۰۱۹/۰۲/۲۱

مورنۍ ژبه،

ستونزې او حللارې

دویمه برخه

مورنۍ ژبه یوه داسې ونه ده چې بېلابېلې څانګې او په زرګونو، لکونو او لا میلیونونه پاڼې یا لغتونه لري، دا ونه که اوبه نه شي، که ونه پالل شي، که شتمنه نه شي؛ نو څنګه هیله کولای شئ چې د دې ونې پاڼې به زېړې نه شي، وبه نه رژېږي او دا ونه به زړه او پوده نه شي؟

د نوي نسل د روزلو په سلسله کې ما په لومړي ګام کې د کوچنیانو ادبیاتو او مورنۍ ژبې ته د اړینې پاملرنې په خاطر لومړی یو کتاب (د کوچنیانو ادبیات، ۱۳۶۶ کال چاپ، کابل) او وروسته مې د مهاجرت په چاپېریال کې «د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر او اوسنی حالت» تر نامه لاندې ګڼ شمېر مقالې لیکلې دي، چې اوس «د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت، دویم ټوک» تر سرلیک لاندې په آنلاین بڼه تر لاسه کېدای شي.

د هغو تر څنګه مې، بیا هم د نوي نسل د روزلو او مورنۍ ژبې ته د جدي پاملرنې په خاطر، د مطالعې د عامیدو، له پاره، د مطالعې د مهموالي، د مطالعې په برخه کې د شته ستونزو او د دې ستونزو د حللارو په باب ګڼې مقالې لیکلې دي، چې د ځینو سر لیکونه یې دا دي:

- زموږ تعلیمي نظام او د جهادي کتابونو لړۍ،
- د افغانستان ښوونيز نظام جامعة الصالحات، اشرف المدارس یا د نوي نسل...؟
- نوی نسل، مطالعه ستونزې او نوې هیلې،
- کتاب، مطالعه او زموږ دریځ (د کتاب د نړیوالې ورځې په مناسبت) ،
- څو بیسواده نسلونه او زموږ مسوولیت،
- د مطالعې دود او دوې وروستۍ مقالې،
- کتاب سوځونه ونه،
- څو مقالې، څو څیړې او یو یاد داشت،
- مشرانو تاسې د تورک تخم کرلی ولې؟
- یو تصویر، زر خبرې (د مطالعې د پلویانو نوي ګامونه)،

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څېر و لولئ

ـ قلم، تویک او چکچکي،

ـ تعلیم، کتاب ویشنه، مطالعه او قلملار تولنه،

ـ «راتلونکی نسل بناد کړئ » (د نوی نسل نوې روزنه)،

ـ چیرې چې ښوونکی نه وي،

د دغو یادو مقالو په ترڅ کې مې وخت په وخت ټینګار کړی دی چې د نوي نسل روزنه او مورنی ژبې ته پاملرنه یو اړین کار دی او که نوی نسل و نه روزل شي، ممکنه نه ده چې د یوې ټولنې د پرمختګ، آبادی او ښیرازی بنسټ دې کینودل شي او د دې هیلې د پوره کیدو بنسټ سواد زدکړه او منظمه مطالعه جوړې.

د نوي نسل دا روزنه که په هېواد کې دننه وي که د باندې؛ لازمه دا ده چې که ماشوم او کوچنی زدکړې په خپله مورنی ژبې باندې وکړي، ډېر به ښه وي.

زموږ بهر ته تللي ټول هیوادوال په لرې او نږدې هېوادونو کې د ګڼ شمیر نورو ستونزو تر څنګ د مورنی ژبې د خوندیتوب او نه خوندیتوب له پوښتنو سره مخ شول.

کله چې زه د افغانستان پرینودلو ته اړ شوم، لومړنی ځای چې ما د افغان ماشومانو او کوچنیانو او نوي نسل بد حالت په کې ولید، هغه پېنور و. سره له دې چې زه تر سخت رواني فشار لاندې وم، بیا مې هم د ماشومانو، کوچنیانو او نوي نسل ته د څه لیکلو په نیت کوډ مات یاد داشتونه په ذهن او کاغذ باندې اخستل.

د نوي نسل د سواد، زدکړو، روزنې، مورنی ژبې ته خطر پیښېدل او د کوچنیانو د ادبیاتو د خراب حالت د یو تصویر وړاندې کولو په موخه مې په ماسکو کې، «نوید» نومي اخبار ـ چې د ښاغلی فاروق فردا په مدیریت خپریده ـ د «پردی چاپیـریال او د مهاجرو کوچنیانو د زدکړې مسآله» تر سر لیک لاندې، د مقالو سلسله پیل کړه. د یادې مقالې په پیل کې مې دا پوښتنه د افغانانو مخ ته کېښوده:

ولې مو کوچنیان تر اوسه پورې په خپلو مورنیو ژبو لیک لوست نه شي کوالی؟

او بیا مې د ۲۰۱۲ کال د فبروری په ۲۲ مه د دویم ځل له پاره په ویبپاڼو کې هم خپره کړه. هلته ما د افغان ماشومانو، کوچنیانو او تنکیو ځوانانو او مورنی ژبې خراب حالت ته په کتو سره خپل نظر لیکلي او خپور کړی و او اوس هم په هماغه نظر یم، هغه نظر داسي دی:

«... ما د مهاجرت د نورو ترخو تر څنګه، د افغان کوچنیانو راتلونکې زوروي او هر کله په دې فکر کې یم چې په پردیو چاپیریالونو کې به د افغان کوچنیانو د سواد مسآله څنګه کیږي؟ ځکه چې مهاجرت هر څه له انسان څخه اخلي. مورنی ژبه، کلتور، رواجونه، کور، جومات، مړی، ژوندی، هدیره او...

خو موږ باید ځانونه تسلیم نه کړو. له ټولو میندو او پلرونوسره ښایي چې د نورو نا خوالو سره د مبارزې تر څنګ، په جدي ډول له دې ستونزې سره هم مبارزه وکړي، تر څو زموږ کوچنیان له خپل فرهنګ، تاریخ، عقایدو، ادبیاتو، ژبې او... څخه بیګانه او لرې پاتې نه شي او که ځای پر ځای لاس تر زنې کینو، خدای مه کړه سبا به زموږ د هر یوه کوچنیان بې سواده، له خپل فرهنګ او ژبې سره نا آشنا را لوی شي؛ بیا به نوی نسل له خپل فرهنګ، ژبې، تاریخ او هر څه سره نا بلده او بیګانه وي. بیا به دا د شرم پیټی چیرته او تر څو پورې پر شا چلوو.»

راځئ هر یو له خپل ځان سره سوچ وکړو چې د ویده کیدو په وخت کې خپلو ماشومانو ته په مورنی ژبه باندې کتابونه لولو او په ارامتیا سره هغوی د خوب ځپو ته سپارو که نه؟

که و، څوک؟ چیرې او کوم کتابونه او کومې کیسې ورته لولئ؟

که چیرې د کوم افغان ماشوم مور یا پلار د خوب په وخت کې، ماشوم ته د آرامه خوب په موخه، کوم کتاب یا کومه کیسه لوستي وي، هغه به هم د کوربه هیواد په ژبه وي، نه د ماشوم په مورنی ژبه.

هر یو باید فکر وکړو چې د ژبې د زدکړې لومړنی پړاو او اساس اوربدل دي. که چیرې یوه افغانه کورنی په خپلو منځو کې په خپله مورنی ژبه ونه غږیږي، او که میندې پلرونه یا نور مشران ماشوم ته څه وانوروي، ماشوم ژبه له

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولـئ

دېوال، ونې، تيږې او... نه اوري او کله چې څه وانوري، نو څنګه به يې زدکړای شي؛ نو په دې ډول به بيا د مورنۍ ژبې په نامه څه موجوديت هم نه لري او چې مورنۍ ژبه نه وي، نو څه شی به وساتل شي، او څه شی به وپالل شي؟

په مورنۍ ژبه ماشوم او کوچني سره خبرې کول او هغوی ته کتاب لوستل ډېرې ګټې لري. ما په دې باب د ۲۰۱۳ کال د فبرورۍ په پيل کې يوه مقاله خپره کړې ده، هلته ما داسې ليکلي وو:

«له بده مرغه چې کوچنيانو ته په لوړ آواز د کتاب لوستل په افغانستان کې څه چې دلته په پرمخ تللو ټولنو او شته امکاناتو کې هم په افغانانو کې دومره نه ده دود. يا ځان نه په عذابوو او يا هم د پردي دود په شان په بده سترګه ورته ګورو. په هيواد کې دننه او له هيواد نه د باندې، ټول مشران بايد دې موضوع ته جدي پاملرنه وکړي چې ماشومانو ته په لوړ غږ د کتاب لوستل هغوی ته ډېره ګټه رسوي.

هغه ماشومان چې د ژوند له لومړنيو کلونو نه کيسې او نکلونه اوري، هغوی به په راتلونکې کې بدايه او شتمنه ژبه ولري، ماشوم ته په لوړ غږ کتاب لوستل د دې سبب کيږي چې ماشوم په راتلونکې کې د پراخيدونکي تخيل خاوند شي؛ د همدې له پاره بايد ماشوم ته په لوړغږ کتاب ولوستل شي او په لوړ آواز سندرې ورته وويل شي. د ماشوم د ژبې پايه او اساس د ژوند په همدغو کلونو کې ايښودل کيږي. ماشوم ته بايد په لومړي ګام کې په مورنۍ ژبه کتاب ولوستل شي، بيا په نورو ژبو.

د ميندو پلرونو دنده ده چې له ماشوم سره په لومړي ګام کې په مورنۍ ژبه خبرې وکړي، که ماشوم خپله مورنۍ ژبه په سمه توګه زده کړي، د نورو ژبو زدکړه ورته آسانيږي. ماشومان، ځوانان او لويان کولای شي د مطالعې له لارې په هر څه باندې پوه شي، کولای شي د زدکړې له لارې هر څه توضيح او بيان کړي او د زدکړې له انسانانو سره مرسته کوي چې ټولې شته ستونزې د خبرو او پوهاوي له لارې حل کړي او له يو بل سره په آرامه خپل ژوند پرمخ بوزي.»

بيا کله چې زه (آصف بهاند) اروپا ته را ورسيدم، د کوچنيانو د ادبياتو او نوي نسل د روزنې، په تيره بيا د مورنۍ ژبې د زدکړې او يا عادي ليک لوست د يادولو په موخه مې خپلې هلې ځلې منظمې کړې او جدي هوډ مې وکړ چې په دې برخه کې به کار کوم، نو هماغه و چې په لومړي ګام کې مې په سويډن کې د مورنۍ ژبې له ښوونکو سره د سويډن دولت او ځينو افغان فرهنګي ټولنو او شخصيتونو په مرسته کار پيل کړ او د ۲۰۰۲ کال په جنورۍ کې مې په ستاکهولم کې د دريو ورځو په مخ، د مورنۍ ژبو په هغه سيمينار کې د لکچرست په توګه فعاله ونده واخيسته چې په سکندنويايي هيوادونو کې د ميشتو افغانانو د مورنۍ ژبو د ښوونکو له پاره جوړ شوی و. په ياد سيمينار کې مې، خپل لومړني ياداشتونه، د دوو مقالو په چوکاټ کې، له ستاکهولم نه په خپريدونکې «فردا» نومې مجله کې خپاره کړي دي.
(فردا مجله، د ۲۰۰۲ کال د مارچ او اپريل ګڼه)

له هغه نه وروسته مې د کوچنيانو د ادبياتو او نوي نسل د روزنې په برخه کې چې څومره توان رسيدلی او موضوع پورې اړوند مواد په مخه راغلي دي، ما وخت په وخت ليکنې کړې دي.

«د کوچنيانو ادبيات، تاريخي پس منظر او اوسنی حالت» تر سر ليک لاندې مې د دې کرښو تر ليکلو پورې ګڼې مقالې خپرې کړې دي چې ټولې په ويبسايټونو کې همدا اوس هم آنلاين موجودې دي، که يې درانه لوستونکي د مطالعې ليوالتيا ولري، کولای شي په دې پته يې ولولي:

http://www.afghan-german.com/tahLiLha/EditAutor.aspx?95

ما په ۱۹۹۴ ام کال کې ويلي، ليکلي او خپاره کړې وو چې ټول خلک په تيره هغه قلموال چې عملاً د کوچنيانو د زدکړو او ادبياتو په برخه کې فعال دي، بايد دې موضوع ته په کمه سترګه ونه ګوري، خو هغسې چې بايد، و نه شول. هغه توري دا دي:

«زه له ټولو فرهنګيانو، په تيره له هغو فرهنګيانو څخه چې عملاً ليکنې او نشرات کوي، هيله کوم چې د افغان مهاجرو کوچنيانو د ښوونې او روزنې له پاره کم له کمه په خپلو خپرونو کې جدي پاملرنه وکړي.

ښاغلي جنيد شريف د خپلو ژباړو په لړ کې د يوه ژباړل شوي اثر په مقدمه کې ليکلي ووچې:

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

«... بيتې نيکه په دويمه هجري پيړۍ کې په زارۍ، زارۍ د خدای له دربار غوښتلي وو چې:

دا وګـــړي ډيـــر کـــړې خدايـــه
لـويه خـدايـــــه، لـويه خدايـــه»

او خدای(ج) دا وګړي ډير کړل؛ خو اوس ـ اوس داسې څوک نه شته چې يو وار ووايي:

دا وګړي ماړه کړې خدايه! لويه خدايه، لويه خدايه، دا وګړي باسواده کړې خدايه! لويه خدايه، لويه خدايه!!! »

د دويمې برخې پای

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ